

Taalpatronen

Het taalgebruik van mensen in de school zegt vaak iets over de professionaliteit van de cultuur. In dit artikel bespreken we diverse taalpatronen.

De menselijke taal geeft veel informatie over de binnenwereld van degene die de taal uitspreekt. Door naar de taal, de zinnen, de woordkeus te luisteren, kun je een beeld vormen van wat er diep vanbinnen wellicht speelt. Het taalgebruik binnen de school is dus een belangrijke indicator voor de professionaliteit van de schoolcultuur.

Vaagtaal

Vaagtaal bestaat uit woorden en uitdrukkingen die onduidelijk, dubbelzinnig, misleidend, overbodig of storend zijn. Vaagtaal is taal die verleidt, misleidt, verwart en voor ergernis zorgt.

Voorbeeld: iemand gebruikt in bijna elke zin het woord 'natuurlijk'. Zoals: 'Ouders spannen natuurlijk met hun kind samen tegen de school.' Hoezo natuurlijk?

Incongruentie

Incongruentie treedt op als dat wat verbaal geuit wordt, niet overeenkomt met de intonatie en lichaamstaal. Voorbeeld: een leraar zegt met een hoog, geknepen stemmetje en gespannen schouders dat hij boos is. De klas merkt hoe bang hij is.

Mistwoorden

Mistwoorden halen de kracht uit een uitspraak.¹ Het gaat dan om woorden als: probeer, beter, een beetje, eraan werken, mijn best doen om, misschien, zeg maar enzovoort. Het zijn overbodige woorden in een zin waardoor er mist en dus onduidelijkheid ontstaan.

Voorbeeld: 'Ik zou misschien ooit wel eens willen proberen een beetje beter mijn best te gaan doen, als het me lukt.'

Ja, maar

Als er vaak 'ja, maar' gezegd wordt, is dit een indicator van een niet-professionele omgangscultuur. Er wordt ja gezegd en nee bedoeld. De ander ervaart 'ja, maar' als weerstand of denkt dat de ander het met hem oneens is – en dat is wellicht ook zo. In sommige gesprekken begint zelfs bijna elke zin met 'Ja, maar ...'. Mensen luisteren niet echt naar elkaar. Zo ontstaat er geen wederzijds begrip.

Overigens: Berthold Gunster heeft diverse boeken over deze twee woorden geschreven, waaronder één specifiek voor het onderwijs: *Ja-maar ik ben wel leraar*.²

Voorbeeld: 'Ja, maar dat heb ik al geprobeerd en dat werkte niet', 'Ja, maar dan heb je het niet lang genoeg volgehouden.'

Komma, maar

Het gaat hier om een variant op 'ja, maar'. De een bevestigt eerst de uitspraak van de ander. In de intonatie ervan wordt de 'maar' echter al hoorbaar. En meestal wordt deze 'maar' ook uitgesproken. De constructie 'komma, maar' werkt als een gummetje, dat alles voor de komma uitgumt.

Voorbeeld: 'Dat ben ik wel met je eens, maar ...' Het is duidelijk dat deze persoon het níét met je eens is.

Deleties

In wat iemand zegt, ontbreken belangrijke woorden. Hierdoor gaat de ander raden wat precies bedoeld wordt. Dit gebeurt vaak als iemand de overtreffende trap gebruikt, bijvoorbeeld beter, groter, sneller. Hierbij wordt niet gezegd waarmee vergeleken wordt: beter dan wat, groter dan wat?

Voorbeelden: 'Ik ben bang.' Er wordt niet bij gezegd waarvoor. Of: 'Ik ben overstuur.' Waardoor? Of: 'Ik ga beter mijn grenzen aangeven.' Beter dan wat en hoeveel beter?

Vervormingen

Bij vervormingen wordt de verantwoordelijkheid voor wat jij ervaart, bij de ander gelegd.

Voorbeeld: 'Jouw lachen maakt mij boos.'

Generalisaties

Generalisaties zijn specifieke uitspraken die algemeen gemaakt worden. Ze zijn herkenbaar aan woorden als altijd, nooit, iedereen, niemand.

Voorbeeld: 'De schoolleiding luistert nooit naar mij.'

Denken voor de ander, voelen voor de ander, spreken voor de ander

Wanneer iemand de vertaler of vertolker wordt van andermans gedachten en gevoelens – dus voor de ander spreekt – strooit hij als het ware meningen of pijn in het rond, zonder dat hij er zelf op aanspreekbaar is.

Immers: hij zegt 'alleen maar' hoe de ander zich voelt. Dit zorgt alleen maar voor meer pijn in de organisatie.

Voorbeeld: 'Het is toch zielig voor collega X, dat ouders dat over hem gezegd hebben.'

'Ik heb begrepen dat ...'

Ook deze constructie in de taal komt veel voor. Het is een vorm van 'spreken voor de ander', gecombineerd met een *deletie* (want van wie je dit hebt gehoord, is onduidelijk).

Voorbeeld: 'Ik heb begrepen dat je nogal boos was, gisteren.'

Bepaald

Het woord 'bepaald' wordt vaak gebruikt om iets aan te duiden of aan te tonen, zonder precies te zeggen wat ermee wordt aangeduid of aangetoond.

Voorbeeld: 'Bepaalde collega's laten steeds leerlingen het lokaal uitgaan, voordat de bel gaat.' Soms zeggen we ook wel dat 'bepaald' het meest onbepaalde woord is dat we kennen.

'Zeg maar'

Soms bouwen mensen in hun zinnen de woordjes 'zeg maar' in. Het is een overbodige toevoeging die verwarring of mist strooit. Alsof wat je zegt niet écht is. Het relativeert de uitspraak.

Voorbeeld: 'De huiswerkklas is, zeg maar, niet effectief voor deze leerling.'

'Ik zal ernaar kijken'

Soms nemen we genoegen met de zin 'ik zal ernaar kijken', terwijl het toch echt de bedoeling is dat iets opgelost wordt.

Voorbeeld: De directeur zegt tegen de conciërge 'Er is een lamp kapot in de aula. Wil jij die vervangen?' De conciërge: 'Ik zal ernaar kijken.' Een week later is de lamp nog niet vervangen.

'Ik herken me daar niet in'

In de media duikt deze uitspraak vaak op. Bijvoorbeeld als een bestuurder reageert op werknemers die klagen over zijn gedrag en de effecten ervan.

Voorbeeld: De kop in de krant luidt 'De bestuurder creëert hier een angstcultuur'. De bestuurder reageert: 'Ik herken mezelf hier niet in.'

In de tweede persoon enkelvoud spreken

Wanneer pijnlijke ervaringen ter sprake komen (oud zeer) hebben mensen de neiging om over zichzelf in de je-vorm te spreken. Daarmee koppelen ze zich (deels) los van de pijnlijke ervaring en daarmee van zichzelf.

Voorbeeld: 'Als je dan merkt dat er over je geroddeld wordt, dan houd je je mond wel. Toch?'

Wij hanteren in onze trainingen de werkregel 'Zeg ik wanneer je ik bedoelt.' Daarmee kunnen we deelnemers vragen om in ik-termen te spreken.

Onpersoonlijke taal

Ook komt het voor dat mensen pijnlijke gebeurtenissen beschrijven in onpersoonlijke taal: er komen geen personen meer in de zinnen voor, hooguit het woordje 'men'.

Voorbeeld: 'Er wordt hier nooit naar je geluisterd' of 'Men zou eens naar mij moeten luisteren.'

De vergelijkingsziekte

Een ander patroon dat we soms tegen komen, is dat er voortdurend vergelijkingen gemaakt worden, tussen leraren, tussen leerlingen, tussen de vorige en de huidige directeur, tussen ouders van leerlingen. Ook dit is een disfunctioneel taalpatroon. Deze vergelijkingen hebben meestal het effect dat er iemand gediskwalificeerd wordt. We noemen het wel eens de vergelijkingsziekte.

Voorbeeld: 'Piet is een luie donder; zijn oudere broer is veel ijveriger.'

In de tegenwoordige tijd spreken over vroegere gebeurtenissen

Dit fenomeen treedt vaak samen op met 'in de tweede persoon enkelvoud spreken'. Terwijl men zich distantieert van de vroegere gebeurtenis (in 'je-taal') ervaart men deze in het hier en nu. Zo houden mensen zichzelf gevangen in hoe ze zich in het verleden voelden.

Voorbeeld: 'Ja, als je zo door je leidinggevende wordt aangesproken, dan zakt de moed je toch in de schoenen ...?'

Willen

Willen duidt een intentie aan. Veel mensen doen echter niet wat ze willen. Ze roepen bijvoorbeeld jarenlang dat ze willen stoppen met roken.

Voorbeeld: 'Ik wil tijd nemen om mijn lessen beter voor te bereiden.' De vraag is: wat maakt dan dat je dat niet allang doet?

Moeten

Veel mensen praten over hun eigen ontwikkeling in termen van 'moeten'. Bij doorvragen blijkt dat ze zichzelf hiermee onder druk zetten. Moeten houdt dwang in. Wat mensen vaak niet in de gaten hebben, is dat deze zelfdwang ook intern verzet oproept. Ze doen dan niet wat van zichzelf moet.

Voorbeeld: 'Ik moet echt beter mijn grenzen aangeven.'

In dit zinnetje treffen we overigens verschillende disfunctionele taalpatronen aan. 'Beter' is een deletie: beter dan wat? En het is een mistwoord: hoeveel beter? Ook het woordje 'echt' is een mistwoord.

Meer weten over het creëren van professionaliteit in de school?

Lees het [Handboek professionele schoolcultuur. Focus op koers en gedrag](#) van Henk Galenkamp & Jeannette Schut.

¹ Galenkamp, H. (2009). *Krachtige leraren, prachtig onderwijs. Naar meer contact en bezieling in de school*. Amersfoort: CPS Uitgeverij.

² Prinsen, H. & Günster, B. (2007). *Ja-maar ik ben wel leraar*. Oirschot: Uitgeverij Quirijn.